

ION MIHALYI DE APȘA - ORIZONT ISTORIOGRAFIC

La sfârșitul secolului XIX și începutul secolului XX se constată o preocupare a istoricilor români pentru științele auxiliare ale istoriei, în special pentru arheologie, numismatică, diplomatică și genealogie. Unele din aceste discipline au o tradiție mai veche, spre exemplu, genealogia are la bază o puternică bază romană. Câteva concepte ale acestei tradiții sunt valabile și astăzi: "a nu-ți cunoaște ascendenții înseamnă a rămâne ca un copil în fașă"¹.

Unul din cărturarii români care s-a ocupat de științele auxiliare ale istoriei a fost maramureșanul Ion Mihalyi de Apșa. El își are originea într-o veche familie românească, înnobilită de regele Sigismund de Luxemburg al Ungariei printr-o diplomă emisă în anul 1407, în care se menționează că această familie stăpânea satul Apșa².

Ion Mihalyi s-a născut în anul 1844, în localitatea Apșa. A urmat cursurile universitare la Cluj, unde obține titlul de "doctor în drepturi". Se stabilește în Maramureș și îndeplinește funcția de prim jurisconsult, între anii 1887-1914³. A fost numit președinte al organizației din județ al Partidului Național Român. În aceeași perioadă, iubind locul său natal și neamul său românesc, Ion Mihalyi de Apșa a activat pe plan politic și cultural. L-a interesat continuitatea românească în Maramureș, având preocupări de diplomatică, numismatică și arheologie. Dar cea mai mare insistență în domeniul istoric a fost depusă în colecționarea de diplome maramureșene, pe care le-a adunat și publicat parțial. Primul volum a fost editat în 1900. A ajuns membru corespondent al Academiei Române, începând cu anul 1901⁴. În anul 1902, Academia Română îl distinge cu premiul "Năsturel Herăscu"⁵. Al doilea volum de diplome maramureșene a rămas, din păcate, în manuscris. Tot în manuscris se găsește și o altă lucrare, intitulată *Pământul Maramureșului în timpul preistoriei*⁶.

Istoricul Ion Mihalyi de Apșa a murit la 14 octombrie 1914. Moartea l-a surprins pe drum, când mergea spre Blaj la fratele său, Victor Mihalyi de Apșa. A fost înmormântat la Gherla⁷.

Cartea *Diplomele maramureșene în secolele XIV-XV*, din care putem desprinde orizontul istoriografic al lui Ion Mihalyi de Apșa, a stârnit un viu interes științific atât în România, cât și în străinătate. După apariția volumului, fratele istoricului - mitropolitul de atunci al Blajului - , Victor Mihalyi de Apșa a cumpărat o sută de exemplare pe care, pe care le-a difuzat societăților academice occidentale. Există dovezi despre primirea cu interes a *Diplomelor maramureșene* la Viena sau la Leipzig⁸.

Volumul *Diplomele maramureșene în secolele XIV-XV* conține 366 de documente referitoare la istoria Maramureșului⁹. Ele au fost studiate în diferite arhive, în variate cărți sau colectate de la unii locuitori ai Maramureșului. Această istovitoare muncă a întreprins-o Ion Mihalyi de Apșa din dragoste pentru Maramureș. Tocmai de aceea și-a ales ca motto la prefața cărții cuvintele lui Seneca: "Neme patriam quia magna est amat sed quia sua"¹⁰. Tot Ion Mihalyi de Apșa mărturiște că a colectat "datele referitoare la locul meu natal adunate cu râvnă neobosită din tinerețile mele și o pun la dispoziția onoratului public

¹ Maria Dogaru, Mircea Radu, *Genealogia și arhivistica. Evoluția unei familii românești din Maramureș*, în *Revista arhivelor*, 2, 1990, p.207.

² Nicolae Iuga, *Dovezi ale permanenței și continuității poporului român în Diplomele maramureșene*, în *Astra*, 1, 1987, p.12.

³ *Enciclopedia istoriografiei românești*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1978, p.219.

⁴ *Ibidem*.

⁵ *Ibidem*. Vezi și Valentin Hossu-Longin, *Soarele din poartă*, București, Editura Sport-Turism, 1989, p.36.

⁶ V. Hossu-Longin, *op.cit.*, p.36.

⁷ *Enciclopedia...*, p.219.

⁸ N. Iuga, *op.cit.*, p.12.

⁹ Ion Mihalyi de Apșa, *Diplome maramureșene din secolele XIV-XV*, Sighet, 1900, p.X.

¹⁰ *Ibidem*, p.VII.

cetitor, nu crușând nici osteneala multă, nici jertfă materială"¹¹.

Oprindu-ne asupra lucrării mai sus amintite, observăm că ea cuprinde diplome pe care regii Ungariei le-au acordat unor români maramureșeni pentru meritele câștigate în luptă, în special împotriva tătarilor, turcilor, lituanilor, sau chiar a moldovenilor. Sub dinastia de Anjou sau chiar pe timpul Huniadeștilor, aproape toate expedițiile sunt amintite în diplomele maramureșene¹². Specificăm faptul că multe din diplomele date de Iancu de Hunedoara maramureșenilor sunt scrise chiar pe câmpul de luptă ("Datum in descensu nostre campestri..."), ocazie cu care le laudă vitejia. În ce privește posesiunile, Iancu menționează că își stăpânesc moșiile la fel "ca și strămoșii lor dintotdeauna și din vechime" ("...quomodo eorundem praedecesores semper et ab antiquo possedisent")¹³.

Diplomele sunt mărturii referitoare la existența societății românești maramureșene în veacurile XIV-XV. În general, când analizează o diplomă, istoricul Ion Mihalyi de Apșa menționează, la început, data emiterii diplomei, pe urmă face un scurt rezumat al documentului; apoi prezintă diploma așa cum a fost redactată în textul latin original; după aceea, dacă este cazul, oferă anumite explicații la subsolul textului diplomei.

Dacă am amintit de societatea românească maramureșană, din *Diplome* rezultă și existența unor familii ce alcătuiau această societate. Istoricul Mihalyi urmărește evoluția familiilor maramureșene, evidențiind, în notele de la subsol, firul lor genealogic. Exemplificăm, în acest sens, familia cnezială de Bârsana împreună cu ramurile ei. Cu diploma acordată acestei familii începe, de fapt, seria documentelor maramureșene.

Diploma este emisă la 22 septembrie 1326 și este acordată de regele Carol Robert al Ungariei cneazului Stanislau. Ea reprezintă o întărire de sat "între hotarele și marginile sale dinainte" făcută din domeniul regal ("terram Zurduky /.../ ad nostram collacionem pertinentem"), cu drept ereditar ("eidem Stanislau Kenezio, et per eum suis heredibus /.../ jure perpetuo et irrevocabilite, ac hereditariae possidendam"). Motivarea întăririi nu depășește pomenirea în mod general a slujbei credincioase: "attentes fidelitates et servicia meritoria /.../ fidelitates sue constanciam et devocionem sinceram")¹⁴.

În anul 1346, fiii cneazului Stanislau primesc o nouă diplomă, care este editată și comentată de Ion Mihalyi de Apșa. Redăm și noi rezumatul ei: "1346. 6 aprilie. Visegrad. Regele Ludovic la cererea lui Myk românul, fiul lui Stanislau, fiul lui Bârsan și a fraților săi Neag, Mayn și Raad întărește donațiunea regelui Carol dată în anul 1326 lui Stanislau Kneazul, fiul lui Stan asupra Strâmturei, cu acea modificare, că Myk și frații săi asemenea ca alți nobili să fie supuși la judecata regelui și a judilor Terrei de care au fost scutiți prin regele Carol"¹⁵.

Dacă Stanislau a fost scutit de judecata regelui și a "juzilor" țării (de fapt, textul în acest sens este neclar), diploma din 1346 evidențiază pe fiii lui Stanislau în raporturile lor de vasalitate cu regele, fapt care nu afectează "calitatea nobiliară a întăririi"¹⁶.

Din diploma din 1346 rezultă că, probabil, atât Stanislau cât și Stan au avut cognomenul "Bârsan", amănunt care pentru Stanislau era sigur, cum vom vedea mai târziu. În ce privește cognomenul "Bârsan", Ion Mihalyi oferă la subsol următoarea explicație: "Bârsan nu este un nume de botez, pentru că tatăl lui Stanislau în diploma de la 1326 se numește Stan, dar este un adjectiv aplicat la lână și înseamnă desu, lung, molle /.../ Cel ce avea oi bârsane, va fi primit și porecla de Bârsanu: - familia nobilă Bârsanu stăpânesc și azi în comuna Bârsana, muntele comunei nobilitare poartă din străvechime numele: Bârsănescu"¹⁷.

¹¹ *Ibidem*.

¹² Valeriu Achim, *Dr. Ion Mihalyi de Apșa susținând vechimea și continuitatea românilor maramureșeni*, în *Marmația*, Baia Mare, 4, 1978, p.63.

¹³ N. Iuga, *op.cit.*, în *Astra*, nr.2, p.10.

¹⁴ Radu Popa, *Țara Maramureșului în veacul al XIV-lea*, București, Editura Academiei, 1970, p.170; I. Mihalyi de Apșa, *op.cit.*, p.6-7.

¹⁵ I. Mihalyi de Apșa, *op.cit.*, p.21.

¹⁶ Radu Popa, *op.cit.*, p.22.

¹⁷ I. Mihalyi de Apșa, *op.cit.*, p.22.

Se știe că în anul 1359, Bogdan a plecat în Moldova și a alungat de acolo pe Drag și Balc, nepoții lui Dragoș Voievod. Aceștia s-au întors în Maramureș și au cotoplit mai multe sate. În anul 1390 ei au cotoplit și Bârsana¹⁸. Însă, la începutul veacului XV Drag și Balc au murit, iar domeniul lor se destramă. Vechii nobili își revendică drepturile. În acest sens, regele Sigismund de Luxemburg al Ungariei emite o nouă diplomă de înnobilitare, în care se cuprind patru generații: Seu - Stanislau alio nomine Borzan - Radu - Ioan¹⁹.

În volumul *Diplome maramureșene în secolele XIV-XV* găsim o diplomă emisă de Matei Corvin, la 17 septembrie 1469, prin care regele scutește pe Corni din Oncești, pe fiul său Ioan și pe frații săi (stabiliți în mai multe sate) de orice jurisdicție a comiților, vicecomiților și juzilor Comitatului și-i supune direct sub jurisdicția proprie sau a Palatinului ori a judeului Curiei sale regești²⁰. Această diplomă, care este, după expresia lui Ion Mihalyi, o "distincțiune rară și de mare însemnătate"²¹, s-a acordat lui Corni pentru meritele sale în lupta de la Baia, care a avut loc în 14-15 decembrie 1467. La subsol, însă, istoricul Ion Mihalyi de Apșa precizează: "nobilis Koroy = Carol, familia se trage din Bârsana și e una și aceeași origine cu familiile nobile Bârsan și Hodor /.../"²².

În secolul al XVIII-lea, când Habsburgii au făcut verificarea diplomelor nobiliare din Imperiu, mai multe familii maramureșene și-au dovedit nobilitatea cu diplomele emise la Bârsana: Bârsan (după diploma din 1408), Rad, Hodor - 1491, Nemeș -1450, Pap alias Petrișor - 1673, Corni -1326²³.

Încercând o privire de ansamblu asupra diplomelor emise și pornind de la volumul pus în discuție observăm existența în Maramureș a unei familii cneziale la Bârsana, familie ce se va ramifica în veacul următor (XV) în familiile Bârsan, Hodor și Corni²⁴. În veacul al XVIII-lea, vom întâlni și subramuri din această familie. Pentru ramurile și subramurile familiei cneziale de Bârsana s-au emis mai multe diplome, de-a lungul veacurilor. În mai multe sate maramureșene se pot constata evoluții de familii pe bază de diplome.

Lucrarea *Diplome maramureșene în secolele XIV-XV* este indispensabilă pentru studiul istoriei Maramureșului în evul mediu. Istoricul Radu Popa susține în lucrarea *Țara Maramureșului în veacul al XIV-lea* că această colecție "reprezintă materialul informativ de bază al lucrării noastre"²⁵. De aceea, pe bună dreptate, Valentin Hossu-Longin considera acest volum de diplome ca fiind o "biblie a demnității naționale"²⁶.

MIRCEA RADU
Universitatea "1 Decembrie 1918"
Alba Iulia

ION MIHALYI DE APSA - HORIZON HISTORIOGRAPHIQUE

RÉSUMÉ

Dans la tentative d'établir l'horizon historiographique de Ion Mihalyi de Apșa (1844-1914), homme de lettres et homme politique, ayant un profil particulier dans la région de Maramureș, l'auteur du présent article fait

¹⁸ Radu Popa, *op.cit.*, p.68-69.

¹⁹ *Ibidem*.

²⁰ I. Mihalyi de Apșa, *op.cit.*, p.498.

²¹ *Ibidem*, p.499.

²² *Ibidem*.

²³ *Ibidem*, p.153.

²⁴ Joódy Pál, *Nemesseg vizsgálata Máramarosziiget*, 1943, p.25.

²⁵ Radu Popa, *op.cit.* p.16.

²⁶ Valentin Hossu-Longin, *op.cit.*, p.36.

l'analyse de la forme de rédaction et du contenu du volume *Diplomes de la région de Maramureș au XIV-XV siècles*, Sighet, 1900.

Le volume en cause considéré instrument indispensable pour l'histoire médiévale de la région de Maramureș, plède pour un horizon historiographique spéciale de l'auteur, à la limite entre romantisme et criticisme. C'est la période où la culture roumaine enrégistre un procès de cristallisation des préoccupations pour les sciences auxiliaires de l'histoire, à laquelle on doit attacher également les résultats obtenus par Ion Mihalyi de Apșa du Sighet.